

บทคัดย่อ

รหัสโครงการ : RDG4840055

ชื่อโครงการ : ตัวชี้วัดทางสังคม: การศึกษาสภาวะทางสังคมเศรษฐกิจเพื่อการบริหารจัดการลุ่มน้ำปากพนัง

นักวิจัย : นายณรงค์ บุญสวยขวัญ

สำนักวิชาศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์

E-mail Address : bnarong@wu.ac.th

ระยะเวลาโครงการ : กันยายน 2548 – 28 กุมภาพันธ์ 2551

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้มีวัตถุประสงค์การศึกษาวิจัยประกอบด้วย 1). เพื่อสร้างองค์ความรู้ทางสังคม เศรษฐกิจ เพื่อเสริมสร้างการบริหารจัดการ พื้นที่ลุ่มน้ำปากพนัง 2). เพื่อเป็นเวทีในการริเริ่มกระบวนการทางสังคมในกระบวนการบริหารจัดการลุ่มน้ำปากพนัง 3). เพื่อสร้างเกณฑ์และเครื่องมือการบริหารจัดการลุ่มน้ำปากพนัง โดยเฉพาะอย่างยิ่งลุ่มน้ำย่อยและประจวบเหมาะน้ำอุทกวิทยาประสิทธิ์ โดยมีวิธีวิทยาและการดำเนินงาน คือ การเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารเป็นหลักภายใต้โครงการวิจัยนี้ และเอกสารอื่นๆ ดำเนินงานด้วยกระบวนการ 2 ขั้นตอน กล่าวคือ ขั้นตอนแรกการศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชนหมู่บ้านลุ่มน้ำฯ ขั้นตอนที่สอง ใช้ผลการศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชนสร้างการกรอบชีวิตหรือตัวบ่งชี้ใช้ในการบริหารจัดการพัฒนาพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนัง

ผลการศึกษาพบว่า ประวัติศาสตร์ชุมชนหมู่บ้านลุ่มน้ำปากพนังเป็นช่วงเวลาที่สำคัญๆ แบ่งได้ตามเงื่อนไขทางเศรษฐกิจหรือทางการผลิต บทบาทของรัฐหรือราชการ และสภาพดินฟ้าอากาศ ช่วงเวลาที่เป็นจุดเปลี่ยนคือ ก่อน พ.ศ. 2500 กับช่วงหลัง พ.ศ.2500 ผลจากที่มีอาชีพทำนาข้าวเป็นผลให้เกิดวัฒนธรรมการผลิตข้าว ก่อให้เกิดคุณลักษณะของปัจเจกบุคคลและสังคม นาข้าวเป็นวัฒนธรรมที่มากกว่าอาชีพและอาหาร เพราะเป็นทุกสิ่งในการหล่อหลอมบ่มเพาะให้เป็นคนดี ความเติบโตของข้าวได้ชะลอตัวหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 จนถึงปัจจุบันนำไปสู่ประเด็นปัญหาสำคัญ คือ (1) ผลผลิตข้าวต่ำ (2) ราคาข้าวตกต่ำ (3) ขาดแคลนแรงงานการทำนาหรือขาดแคลนชาวนา (4) ต้นทุนการผลิตข้าวสูง (5) ขาดกลไกด้านการซื้อขายข้าว (6) คุณภาพของข้าวต่ำ (7) การเป็นเกษตรกรรายย่อย คือครองที่ดินรายย่อยๆ (8) การปฏิบัติตามนโยบายรัฐเกี่ยวกับโครงการจำนำล้มเหลว จากประเด็นปัญหาที่ส่งผลให้เกษตรกรหรือประชาชนมีหนี้สินสูง การย้ายถิ่นส่วนการย้ายถิ่นออกไปอาศัยที่อื่น มีทั้งย้ายหนีนาหาสวนและหนีนาหาเมือง ทั้งชาวนาและกลุ่มผู้ได้รับการศึกษาสูง อย่างไรก็ตาม ผลผลิตของพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนัง สัมพันธ์กับการผลิตเพื่อการส่งออกอยู่ตลอดเวลา รูปแบบการผลิตจึงการเปลี่ยนแปลงหลายรูปแบบ โดยมีข้าวเป็นผลผลิตหลัก นอกจากนั้นมีอาชีพอื่นๆเสริมเป็นระยะๆ โดยสรุปว่าวิถีชีวิตประชาชนที่ผ่านมาผูกพันกับการผลิตเพื่อการค้าตลอดมา ทั้งนี้เพราะประชาชนลุ่มน้ำปากพนังจึงมีลักษณะการปรับตัวในกระบวนการผลิตเป็นการปรับเปลี่ยนแปรรูปกิจกรรมทางเศรษฐกิจทั้งการเพิ่มมูลค่า เพิ่มคุณค่าจากปัจจัยการผลิตที่มีอยู่ให้สูงหรือเพิ่มมากขึ้น และเป็นการปรับเพื่อตอบโต้และปฏิกริยาต่อการล่งล้ำและการบุกรุกเข้าไปในอาณาบริเวณชุมชน ในการปรับตัวนี้ก่อเกิดเป็นการเคลื่อนไหวทางสังคมที่เรียกร้องต่อราชการและการจัดการเพื่อปรับตัวของประชาชนเอง เป็นการปรับตัวจากระบบการพัฒนาของรัฐ หรือการเมือง การปรับตัวจากระบบนิเวศ ที่ผันแปรทั้งที่เกิดจากธรรมชาติและที่เกิดโดยการพัฒนาของรัฐ ส่วนวัฒนธรรม ความเชื่อ ทางด้านสังคมพบว่าพื้นที่แห่งนี้มีค่านิยมการเรียขู้ ในระบบโรงเรียนและนอกระบบโรงเรียน ส่วนทรัพยากรธรรมชาติที่จำกัดและความมั่นคงที่มีจำกัดส่งผลให้มีการสร้างกลุ่มทางสังคมซึ่งถือได้ว่าเป็นปรากฏการณ์การเคลื่อนไหวทางสังคมที่สำคัญมาก โดยกลุ่มทางสังคมในอดีตมาจากความขาดแคลน ความไม่สมบูรณ์ ความไม่เพียงพอ ส่วนองค์กรกรทางสังคม ในช่วงทศวรรษ 2500 ที่เน้นการพัฒนาโดยรัฐ พบว่ามีองค์กรทางสังคมเพิ่มจำนวนมากขึ้น มาจากกลุ่มผู้คนที่มีความเห็นร่วมกัน โดยเฉพาะยิ่งในยุคการพัฒนาตามแนวพระราชดำริก็ยิ่งทำให้มีการเกิดกลุ่มและพัฒนาเป็นองค์กรทางสังคมมากขึ้นเช่นเดียวกัน หรือยิ่งเร่งการพัฒนาโดยรัฐ ยิ่งเบียดขับให้ประชาชนรวมกลุ่ม และยิ่งเสริมพลังทางสังคมในกระบวนการสร้างความสัมพันธ์กับ

อำนาจรัฐขึ้นมาใหม่ เป็นปรากฏการณ์ทางสังคมที่อาจจะอธิบายความสัมพันธ์ของปัจเจกบุคคลผ่านกลุ่มทางสังคมเป็นการเคลื่อนไหวทางสังคม เพียงแต่พื้นฐานที่สำคัญ ความมีน้ำใจ การการช่วยเหลือเกื้อกูล หรืออื้ออาทรต่อกันในรูปแบบ “เกลอ” และ “ดอง” แต่ในระยะเวลาการพัฒนาเน้นเศรษฐกิจพบว่ามีความขัดแย้งและความรุนแรงทางสังคมเกิดจากเหตุปัจจัยและกระบวนการผลิตมีความขัดกัน ส่วนความรู้ภูมิปัญญาในพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนังมีทักษะในการผสมผสานระหว่างการเรียนรู้และภูมิปัญญาเพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการพัฒนาคุณภาพชีวิตและใช้เป็นเครื่องมือในการดำรงชีวิตทางสังคมได้เป็นอย่างดีมากชุมชนหนึ่ง เช่น (1) การใช้ความรู้และภูมิปัญญาในการรักษาฐานะอำนาจผ่านสร้างและจัดการเครือข่ายทางสังคมซึ่งเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น (2) มีภูมิปัญญาในการปรับใช้ในวิทยาการแผนใหม่ ความรู้ในระบบโรงเรียนเพื่อการเพิ่มคุณค่ามูลค่า (3) การปรับตัวของอาชีพบางคราวนำไปสู่การลดทอนคุณค่าภูมิปัญญาและคุณค่าในเชิงนามธรรมจึงขาดสายใยทางสังคม (4) พื้นที่ลุ่มน้ำปากพนังมีการพัฒนาโดยรัฐมีตลอด ยิ่งหลังทศวรรษ 2500 เป็นต้นมาจนมีขบวนการทางสังคมตอบโต้ราชการมากขึ้นเช่นเดียวกัน โดยกระบวนการตอบโต้เป็นการเลือกสรรที่พร้อมจะรับและปฏิเสธรัฐหรือสมยอมกับรัฐ ส่วนความรู้ ภูมิปัญญา ลุ่มน้ำปากพนังทางด้านทรัพยากรปริมาณและคุณภาพของทรัพยากรส่งผลต่อวิถีชีวิต เช่นเดียวกับทรัพยากรส่งผลต่อการตั้งถิ่นฐานหรือตั้งบ้านเรือนและลักษณะการก่อสร้างบ้านเรือน และสัมพันธ์กับวิถีชีวิต ก่อเกิดการปรับตัวจนเป็นภูมิปัญญาในการจัดการทรัพยากรให้สัมพันธ์กับวิถีของชุมชนท้องถิ่น ความสัมพันธ์ของผู้คนระหว่างกลุ่ม เช่นเดียวกับกระบวนการจัดการทรัพยากรเพื่อการดำรงชีพ เป็นไปด้วยเรียบง่าย เพียงพอ อื้ออาทรต่อทรัพยากร และแบ่งปันกันและกัน มีการพยายามสร้าง ตัดแปลงทรัพยากร หรือสร้างขึ้นมาด้วยสมาชิกในชุมชนเอง ส่วนปัจจุบันนั้นความสมบูรณ์กลับลดลงอย่างมาก ระบบนิเวศเปลี่ยนแปลงไปทั้งจากธรรมชาติและนโยบายการพัฒนาของรัฐ ส่งผลต่อสังคมและกระบวนการผลิต จนเกิดเป็นเครือข่ายซึ่งมีลักษณะ (1) ในอดีตนั้นการมีเครือข่ายเป็นกลุ่มญาติสนิทมิตรสหาย หรือวงศ์ญาติญาติ มีการเริ่มสร้างขึ้นเองในรูปแบบการผูกสัมพันธ์ เครือข่ายแบบนี้เริ่มต้นมาจากเหตุผลความมั่นคงปลอดภัยและความมั่งคั่งหรือความสมบูรณ์ (2) ประชาชนใช้ความรู้ประสบการณ์จากราชการปรับกระบวนการรวมกลุ่มเป็นกลุ่มองค์กรที่มีความเป็นวิทยาศาสตร์มากขึ้น(3) การพัฒนาแบบใหม่ที่รัฐดำเนินการอย่างเต็มที่เกิดประเด็นปัญหาความต้องการร่วมกัน การเกิดขบวนการในลักษณะเครือข่ายทางสังคมขับเคลื่อนกิจกรรมที่มีพลังและศักยภาพในการก่อความสัมพันธ์ในเชิงดุลยภาพใหม่กับรัฐ มีกระบวนการกลไกในการตอบโต้ ปรับตัวอย่างดี

พัฒนาการของบทบาทรัฐหรือราชการ ในพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนังในระยะศตวรรษที่ผ่านมาสามารถแบ่งเป็นสองช่วงเวลา ช่วงแรก คือ **พัฒนาการบทบาทรัฐในช่วงก่อน 2505** ช่วงที่สอง คือ **พัฒนาการบทบาทรัฐในช่วงการพัฒนา** โดยที่ช่วงระยะเวลาพัฒนานั้นได้แบ่งออกเป็น ยุคย่อยๆ สี่ยุค

ส่วนข้อตัวชี้วัดหรือตัวบ่งชี้ทางสังคมเศรษฐกิจ (1) ตัวชี้วัดกลุ่มเชิงเหตุ คือ ตัวบ่งชี้ที่เป็น “ผลจากการพัฒนา” หรือเป็นกลไกภายในกระบวนการจัดการพัฒนา ประกอบด้วย **ตัวบ่งชี้ด้านความรู้ ภูมิปัญญา** มีลักษณะที่ครอบคลุม กระบวนการเรียนรู้ ความรู้เรื่องการจัดการปัจจัยการผลิต ความรู้เรื่องการจัดการการผลิต ความรู้เรื่องการจัดการเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่ม ตัวบ่งชี้ด้านการรวมกลุ่ม เครือข่าย ครอบคลุม ลักษณะกลุ่ม เครือข่ายที่สามารถพัฒนาไปสู่องค์กรทางสังคมที่เข้มแข็ง ขอบข่ายหรือประเภทเครือข่ายด้าน กลไกวิธีการทำงาน กลไกที่ปฏิสัมพันธ์กับรัฐ ตัวชี้วัดด้าน **กลไกภาครัฐ ระบบราชการ พิจารณาจากผลที่เกิดขึ้นจากรัฐ** เป้าหมายกลไกรัฐและบทบาทของข้าราชการ หรือรัฐ (2) **ตัวชี้วัดกลุ่มเชิงผลลัพธ์หรือผลผลิต** จากการพัฒนา ประกอบด้วย **ตัวบ่งชี้ด้านทรัพยากรธรรมชาติ** มีลักษณะ การเข้าถึงทรัพยากร ความสมบูรณ์ของสภาพแวดล้อมมีปริมาณเพียงพอ ตัวบ่งชี้ด้านสังคม มีลักษณะที่ครอบคลุม ความ เป็นอยู่ที่ดีด้านสังคมที่มีอยู่ การย้ายแรงงาน โดยในกระบวนการบริหารจัดการต้องพิจารณาตัวบ่งชี้ด้านปัจจัยเหตุจากการพัฒนาทั้งสามด้านควบคู่กันจึงจะส่งผลต่อการแก้ไขปัญหาอาการของการพัฒนาหรือผลลัพธ์ของการพัฒนา ที่ต้องพิจารณาจากตัวบ่งชี้ด้านทั้งสองประเด็น.

คำหลัก : ประวัติศาสตร์ชุมชนท้องถิ่น, วัฒนธรรม ความเชื่อ, ความรู้ ภูมิปัญญา, เครือข่ายทางสังคม, ตัวบ่งชี้ทางสังคมเศรษฐกิจเพื่อบริหารจัดการพัฒนาพื้นที่ลุ่มน้ำ, ลุ่มน้ำปากพนัง

Abstract

Project Code: RDG4840055
Project Title: The studies of Socio-Economy indicators for management of Pak Phanang basin.
Investigators: Narong Boonsuaykwanee
 School of Liberal Arts; Walailak University
E-mail Address: narong@wu.ac.th
Project Period: 01 September 2005 to 28 February 2007

The objectives of this research provides socio-economic knowledge, to strengthen process of management in Pak Phanang project, to be an initiative open- space for supports social process, and to build criteria , tools for this project management. This methodology research project by documentary research , in-depth interview and focus group discussions. It also used public hearings from local community to find change of local community for analyzes the history of Pak Phanang and provides the socio-economic indicators for managing Pak Phanang basin project.

The results found that; the historical study consists of two eras: 1) the traditional era or the agricultural era without technology (before 2505); 2) the developing era, the agricultural era with technology (2505 – present). The socio-economic changing from three major factors: The first, State imposition or government policies in Pak Phanang area about support rices activities, Infrastructure developed projects, Educations. The second, Changing from trading system to capital market system. The third, Change in natural and environmental resources and natural disaster. In the Pak Phanang basin is importance because it is the main area which produce rice and exported rice to serve others community and city in Siam-Malay. The ways of life of rice farmer emerged the rice culture or farmer culture and it affects to the individual behavior and society interaction. Rice farming is an importance cultural more than occupations and food but it can make a good population , on the same time. The growth of rice farming in Pak Phanang slow down after word war II and present day , The society of rice farming in Pak Phanang basin face of crucial problems are (1) low of rice production (2) low price of rice (3) lack of farmer (4) higher of capital (5) lack of rice business (6) low in quality of rice (7) small rice farmer (8) unqualify of state Implementation. The results form the most of them include the rice farmer ; increase of debt , migrant in forest and city.

It concluded the ways of life of the peoples in Pak Phanang basin have potential in adaptation for values add from the rice farming. Adaptation from state or politic or public official , Ecology or natural resource. The most of them affects to the community's economic and social three issues : change in Culture or beliefs in society, change in knowledge and local wisdom for instrumental in quality of life , emerging in social movement from social networking in this area have process and mechanism for counters the state power and the economy power into the Pak Phanang basin. The study divined state or public official history into two eras: the first is the weak state before 2505 , the second is the strong state era (2505-present).

For the success of the socio-economic indicators use for the Pak Phanang basin management can be concentrates 2 level , **the first** is cause indicators (1) knowledge and local wisdom (2) state apparatus or public official or implementator in Pak Phanang basin (3) people group and social networking , **the second** is effects indicators (1) natural resource or environment (2) social issue

Keywords: Community historical, cultural and beliefs, knowledge and local wisdom, social networking, Socio-economic indicators, Pak Phanang basin management , Pak Phanang basin